

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉ VÝCHOVY A FILOSOFIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Státní rozpočet České republiky

Vypracovala:

Markéta Zeithamová

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Milena Tichá, CSc.

Akademický rok:

2010/2011

V Praze 2011

Tato bakalářská práce byla vypracována na Katedře občanské výchovy a filosofie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s vyznačením všech použitých pramenů a spoluautorství.

V Praze dne:

Děkuji své vedoucí práce PhDr. Mileně Tiché, CSc. za odbornou pomoc při tvorbě bakalářské práce.

V Praze dne:

Abstrakt

Tématem práce je státní rozpočet České republiky. Státní rozpočet je zde představen jako celek, který je složen z příjmů a výdajů, využívá určité nástroje, má své funkce. Je zde charakterizován také rozpočtový proces, který je ovlivněn zejména politickými rozhodnutími. V práci je zmapován a zhodnocen vývoj státního rozpočtu v ČR v letech 1993 až 2007, který zpočátku vykazoval přebytky. Od roku 1997 se rozpočet stává schodkovým až do současnosti. Vývojové trendy státního rozpočtu ČR jsou zmapovány pomocí grafů. Na jejich podkladě je provedena analýza a odůvodněny výsledky hospodaření státu v jednotlivých letech. Dále je popsán stav rozpočtu v zemích Evropské unie a v České republice.

Abstract

The bachelor thesis deals with the state budget of the Czech Republic. It is focused on the state budget as a whole (its creation and budgetary procedure especially affected by political decisions, instruments and function etc.). There is introduced the evaluation of trends of the budget between years 1993-2007 in the thesis. Since 1997 until 2010, the Czech Republic has the deficit budget. The trends in partial years are demonstrated by way of the charts, and on these bases, the analysis, comments and conclusion were carried out. Further, the budgetary positions in the countries of European Union and in the Czech Republic are described.

.

OBSAH

1.	Základní údaje	7
2.	Rozpočtový proces	9
2.1	Návrh státního rozpočtu	9
2.2	Projednávání a schvalování státního rozpočtu.....	10
2.3	Realizace státního rozpočtu	12
2.4	Kontrola plnění rozpočtu	12
3.	Zásady a funkce státního rozpočtu.....	13
3.1	Funkce státního rozpočtu	13
3.2	Zásady státního rozpočtu.....	15
4.	Základní složky státního rozpočtu	17
4.1	Příjmy státního rozpočtu	17
4.2	Výdaje státního rozpočtu.....	19
5.	Nástroje fiskální politiky	22
5.1.	Záměrná-diskreční opatření.....	22
5.2.	Vestavěné stabilizátory.....	23
6.	Druhy rozpočtů	24
6.1.	Vyrovnaný rozpočet.....	24
6.2.	Přebytkový rozpočet.....	26
6.3.	Schodkový rozpočet.....	27
7.	Situace v ČR.....	31
7.1	Vývoj státního rozpočtu v porevolučních letech	31
7.2	Srovnání České republiky a zemí EU	35
8.	Závěr	38
9.	Použitá literatura.....	39
10.	Seznam grafů.....	41

Úvod

Tématem této bakalářské práce je státní rozpočet České republiky. Jedná se o téma, které je zejména v poslední době předmětem mnoha diskuzí. V době, kdy vyhlásilo Krach Řecko, a další evropské státy mají značné ekonomické problémy, je věnována zvýšená pozornost státnímu rozpočtu také v České republice.

Cílem této práce je obecně charakterizovat státní rozpočet a následně postihnout a charakterizovat vývoj státního rozpočtu v letech 1993 až 2007. Trend neustálého zadlužování státu se ukázal jako neudržitelný, a to zejména v posledních letech, kdy svět zasáhla ekonomická krize. Tento problém byl u nás zdůrazněn především před minulými volbami do Poslanecké sněmovny, kdy nakonec zvítězila „Vláda rozpočtové odpovědnosti“, která si stanovila za úkol snížit rozpočtové výdaje a pokusit se prosadit reformy, které sníží zadlužování země.

V bakalářské práci je popsán státní rozpočet z hlediska teoretického. Je zde věnována pozornost procesu jeho tvorby a schvalování, funkcím, které má státní rozpočet plnit, nástrojům, které státní rozpočet využívá. Dále jsou zde popsány složky státního rozpočtu, tedy výdaje a příjmy, ze kterých se rozpočet skládá a také jsou zde popsány jednotlivé možné výsledky hospodaření státu, jinak řečeno možné druhy rozpočtů.

V praktické části práce je zhodnocen vývoj státního rozpočtu v České republice v letech 1993 až 2007, který znamenal obrat od vyrovnaných či mírně přebytkových rozpočtů až k velkým schodkům. Zejména je práce zaměřena na výsledky hospodaření v jednotlivých letech, které jsou analyzovány z hlediska ekonomického ze získaných výsledných dat. Z těchto dat je následně poukázáno na příčiny a na možná řešení tohoto vývoje.

1. Základní údaje

Každý stát má řadu úkolů a funkcí, které je zavázán plnit. Aby stát mohl prosazovat svou vůli a vykonávat svou úlohu ve společnosti, musí disponovat vlastními peněžními zdroji. Tyto zdroje označujeme jako veřejné finance neboli rozpočty. Jejich úlohou je zajištění fungování a celkově i existenci veřejného sektoru. Veřejné finance se využívají v rámci fiskální neboli rozpočtové politiky. V rozpočtové politice nevystupuje pouze stát, ale také menší správní celky jako jsou obce nebo města. [7] Pro účely této práce se však zaměříme pouze na stát, jeho možnosti a využití finančních prostředků.

Státní rozpočet je možné klasifikovat z několika různých hledisek. Můžeme ho chápat jako peněžní fond, bilanci, zákon či prostředek fiskální politiky. Jako takový je potom základním prvkem systému veřejných financí spolu s rozpočty municipálními (kraje, města obce, státní podniky aj.). [19]

Zákon vymezuje státní rozpočet jako soubor finančních vztahů, které zajišťují financování funkcí státu. Jeho základními jednotkami jsou pak příjmy a výdaje, ze kterých se skládá.

Státní rozpočet vychází ze střednědobého výhledu. Je zpravidla připravován v časném předstihu před koncem předchozího rozpočtového roku a jeho příprava a schvalování se odehrává na poli politickém. Přípravu návrhu rozpočtového plánu má na starosti ministerstvo financí spolu s institucemi, které s ním na tvorbě návrhu rozpočtu spolupracují. Státní rozpočet jakožto finanční plán státu je pak v České republice schvalován parlamentem a po svém schválení dostává povahu zákona. O jeho plnění jsou vláda i parlament povinni informovat. V případě, že se na poli politickém nepodaří do začátku nového rozpočtového období rozpočet schválit, ocitá se země v takzvaném rozpočtovém provizoriu, které platí, dokud není přijat rozpočet nový. [6]

Státní rozpočet má svoji rozpočtovou skladbu, která se každá rok trochu mění a která je zveřejněna vyhláškami ministerstva financí. Změny ve skladbě rozpočtu se odvíjí jak od ekonomického růstu země, tak od požadavků a nároků, které průběžně vznikají. Příkladem může být aktuální krize ve zdravotnictví, která si u nás v nedávné době vynutila přesun peněz do resortu zdravotnictví. [8]

Státní rozpočet musí také dodržovat zásady rozpočtu a plnit své funkce, které mají jak mikroekonomický tak makroekonomický vliv. Vývoj státního rozpočtu je v posledních letech poznamenán neustálým prohlubováním státního dluhu. Zejména levicově orientované vlády, které se ve větší míře soustředily na sociální problémy, vytvořily rekordní rozpočtové schodky. Tento trend ovšem narušil příchod ekonomické krize, která zastavila nebo velmi zpomalila ekonomický růst téměř na celém světě. Následkem nejen zmiňovaných vlivů došlo k bankrotu v několika zemích. V Evropě se jedná například o Řecko, ale několika dalším zemím bankrot hrozí.

V návaznosti na to začaly země velmi šetřit, což se projevilo i v České republice, kde byla v posledních volbách 2010 zvolena tzv. „Vláda rozpočtové odpovědnosti“, v obavě obyvatel, aby naše země neskončila podobně jako Řecko.

Nová vláda se snaží výraznými škrty snížit schodek státního rozpočtu, což vede k nespokojenosti mezi obyvatelstvem. Státní rozpočet se tak stává velmi aktuálním tématem.

2. Rozpočtový proces

Rozpočtový proces se skládá z několika etap. Nejprve je nutné vyhotovit návrh státního rozpočtu, který vypracovává Ministerstvo financí spolu se svými spolupracovníky. Tento návrh je dále projednáván a schvalován v Poslanecké sněmovně.

Dále se do rozpočtového procesu řadí jeho realizace a následná kontrola hospodaření s jeho prostředky. [12] Rozpočet je schvalován na tzn. *Rozpočtový rok*, který je shodný s rokem kalendářním. Tento proces se odehrává nejen na poli ekonomickém, ale i politickém, jelikož právě schvalování rozpočtu je často odrazem souhlasu či nesouhlasu s vládní hospodářskou politikou.

2.1 Návrh státního rozpočtu

Návrh státního rozpočtu zpracovává Ministerstvo financí, které spolupracuje se správci kapitol, územními samosprávnými celky a dobrovolnými svazky obcí, Regionálními radami soudržností a státními fondy. [18]

Správci kapitol jsou ústřední orgány státní správy a další organizační složky státu, pokud je zákonem stanoveno, že tyto organizační složky státu mají samostatnou kapitolu ve státním rozpočtu nebo mají postavení ústředního orgánu státní správy nebo mají postavení ústředního orgánu státní správy pro rozpočtové účely. [19]

Ministerstvo financí řídí práci těchto subjektů na vypracování návrhu rozpočtu. Při sestavování se vychází z výsledků hospodaření státu v uplynulém rozpočtovém období. K sestavení návrhu se používá indexová metoda, která vychází z rozpočtu minulého, který se v novém rozpočtovém roce pozmění v reakci na aktuální potřeby výdajů a příjmů rozpočtu nového. [19]

Při procesu tvorby návrhu rozpočtu bývají využity tři metody rozpočtování. Zaprvé se jedná o výkonové rozpočtování, kdy je financován výkon určité instituce. Tento výkon však musí být sledován také kvalitativně. Tato forma rozpočtování se objevila v minulosti například v resortu zdravotnictví. Zadruhé jde o programové rozpočtování, při kterém jsou sestaveny programy na určité činnosti. Zatřetí mluvíme o rozpočtování s nulovouází. Při tomto postupu se musí každoročně zdůvodňovat veškeré požadavky. Může se jednat o jistou výhodu, předpokladem však je dobře provedený audit veřejných výdajů. [9]

Když je návrh hotov, předkládá ho Ministerstvo financí spolu s vypracovaným střednědobým výhledem vládě ke schválení. Ta ho poté dále předkládá Poslanecké sněmovně v přesně stanovené lhůtě.

Spolu s návrhem rozpočtu je zároveň zpracováván střednědobý výhled, který v sobě zahrnuje očekávané výdaje a příjmy státního rozpočtu a státních fondů na jednotlivá léta, na která je sestavován, a předpoklady a záměry, na základě nichž se tyto příjmy a výdaje očekávají a plánují. [12]

Například se jedná o předpokládaný růst nebo pokles HDP, výdaje na různé programy nebo projekty, popřípadě závazky státu.

Je-li ve střednědobém výhledu zahrnut i schodek rozpočtu, pak obsahuje i jeho způsob financování. Střednědobý výhled je zpracováván na dva roky. Vláda projedná návrh střednědobého výhledu současně s návrhem státního rozpočtu. Schválený střednědobý výhled předkládá Poslanecké sněmovně vláda samostatně, současně s návrhem zákona o státním rozpočtu. [12]

2.2 Projednávání a schvalování státního rozpočtu

Návrh rozpočtu posoudí nejprve vláda a poté jej předá k projednání a schválení Poslanecké sněmovně. Vláda předloží návrh zákona předsedovi Poslanecké sněmovny

nejpozději 3 měsíce před začátkem rozpočtového roku, ten pak přikáže tento návrh zákona k projednání rozpočtovému výboru. [12]

Projednávání v Poslanecké sněmovně se zpravidla dělí do několika částí.

Nejdříve dochází k prvnímu čtení, kde se projednávají části návrhu státního rozpočtu: výše příjmů a výdajů, saldo s výsledkem deficit (max. 3% z HDP), způsob vypořádání salda, celkový vztah k rozpočtům vyšších územních samosprávných celků a obcí a rozsah zmocnění výkonných orgánů. Přičemž Poslanecká sněmovna v tomto čtení může jednat dvojím způsobem; buď dojde ke schválení těchto návrhů, nebo doporučí vládě jejich změny a stanoví termín pro předložení návrhu nového. Při tomto čtení bývá obvykle hlasováno stranicky.

Ve druhém čtení návrhu zákona se koná rozprava nad navrhovanými body a dochází k předložení pozměňovacích návrhů. Poslanci už zde stranickou příslušnost dodržovat nemusí, hlasuje se zejména místně, toto čtení je totiž obvykle medializováno. Pro druhou fázi se objevuje také název „Porcování medvěda“, právě kvůli pozměňovacím návrhům, které se snaží poslanci prosadit, v zájmu oblastí, které pod ně spadají.

Ve třetím čtení je možné navrhnout pouze opravu legislativně technických chyb, pravopisných chyb apod. [19]

Na závěr Poslanecká sněmovna hlasuje o pozměňovacích návrzích a poté se usnáší na návrhu. Po schválení se rozpočet stává rozpočtovým zákonem. Schvalování návrhu o státním rozpočtu bývá také často spojováno s vyslovením důvěry či nedůvěry vládě a její politice. [12]

Může se stát, že Poslanecká sněmovna návrh státního rozpočtu neschválí. Pokud se to nepodaří do začátku nového rozpočtového roku, začne se hospodařit podle rozpočtového provizoria.

To znamená, že dokud není přijat nový zákon o rozpočtu, řídí se vše podle rozpočtu, který byl schválen na rok minulý. Jedná se však o variantu provizorní a z hlediska ekonomického také nákladnější.

2.3 Realizace státního rozpočtu

V období rozpočtového roku dochází k plnění rozpočtu, který byl na příslušný rok schválen. Realizace spočívá ve výběru všech příjmů rozpočtu (daně, cla, poplatky) a zároveň jsou vypláceny naplánované výdaje rozpočtu (sociální dávky, investice aj.)

Tyto příjmy a výdaje nemusejí být shodné, rozhodující je v tomto případě výsledný stav na konci rozpočtového roku, který rozhodne o tom, zda byl rozpočet vyrovnaný, schodkový nebo přebytkový. Plnění rozpočtu je v pravomoci vlády a jejích orgánů. V České republice odpovídá vláda za plnění státního rozpočtu Poslanecké sněmovně, které předkládá po skončení pololetí zprávu, ve které hodnotí vývoj ekonomiky a plnění státního rozpočtu. [19]

2.4 Kontrola plnění rozpočtu

Při kontrole plnění státního rozpočtu dochází k hodnocení výsledků rozpočtového hospodaření a sestavují se závěrečné účty po skončení rozpočtového období. Výsledkem kontroly rozpočtu je státní závěrečný účet, který podává vláda Poslanecké sněmovně nejpozději do 30. 4. následujícího roku. Státní závěrečný účet je tvořen závěrečnými účty jednotlivých kapitol, které zpracují jejich správci a předloží Poslanecké sněmovně. Příloha státního závěrečného účtu je tvořena souhrnnými údaji o výsledcích rozpočtového hospodaření územních samosprávných celků, dobrovolných svazků obcí, Regionálních rad regionů soudržnosti, závěrečnými účty státních fondů, přehledy o státních finančních aktivech a pasivech, přehledy o státních zárukách a o stavech fondů organizačních složek státu. [19]

Poté co je tento závěrečný účet předán Poslanecké sněmovně a ta ho vezme na vědomí, je Ministerstvo financí povinno ho zveřejnit v elektronické podobě. [10]

3. Zásady a funkce státního rozpočtu

3.1 Funkce státního rozpočtu

Podstata a funkce státu v ekonomické oblasti se odráží v tzv. Fiskálních funkcích. Jedná se o funkci alokační, redistribuční a stabilizační. Všechny tyto funkce jsou realizovány v rámci veřejných financí. [7] Při jejich posuzování je nutno brát je v úvahu jednotně jako celek a nikoli jednotlivě.

Funkce alokační a redistribuční mají vliv mikroekonomický, tedy ovlivňují především jednotlivé ekonomické subjekty. Oproti tomu funkce stabilizační je odrazem aktivní ekonomické politiky státu a její vliv je makroekonomický. [7]

Alokační funkce

Tato funkce je kategorií tradiční a tedy i nejstarší. Její základ tvoří postavení státu, který je zde pojímán jako produkční subjekt. Jeho hlavní úlohou je přesouvat zdroje do produkce veřejných (kolektivních) statků, kterými jsou zejména sociální služby.

Jedná se o statky tržního nebo polotržního charakteru, tedy o takové statky, které jsou obyvatelům státu poskytovány zdarma či za částečnou cenu. [1] Na tyto statky není právní nárok, avšak jejich poskytování je symbolem postavení státu jako produkčního subjektu. Není podmínkou, aby stát veškeré poskytované statky vyráběl. Většina z nich je v praxi odkupována od soukromých subjektů. [4]

Jinými slovy můžeme říct, že alokační funkce má svůj základ v nedokonalém fungování trhu. Vláda, která je odpovědná za reprezentaci občanů, vstupuje do procesu alokace výrobních faktorů a rozhoduje o produkci veřejných statků. Jedná se o obtížná rozhodnutí, které z veřejných statků vybrat, aniž by bylo jasné, které z nich občané budou preferovat.

Závažným hlediskem při rozhodování je také to, aby investice byla efektivní a nebyla narušena ekonomická rovnováha. Produkce takto vybraných statků je financována z veřejných fondů. [7]

Základní zdrojem pro úhradu těchto výdajů jsou daně. Podíl výdajů na celkovém objemu rozpočtu, obecně ve vyspělých zemích, tvoří asi 30-35 % celkových výdajů státního rozpočtu. [1]

Redistribuční funkce

Tato funkce zajišťuje přerozdělování části HDP. Jedná se o taková rozhodnutí, která mají za cíl zmírnit nerovnosti v oblasti důchodové a sociální.

Stát zde může tyto nerovnosti zmírňovat dvojím způsobem. Jednak přímo, tedy přes sociální peněžní transfery, důchody, sociálního zabezpečení atd. Zadržet může stát vystupovat nepřímo a to skrze svá rozhodnutí o výši daní. Zdrojem na tyto výdaje jsou pak veřejné příjmy. Podíl výdajů kolísá různě podle jednotlivých zemí mezi 30 - 60%. Právě zde jsou nejvíce zastoupeny sociální transfery. Ovšem zejména v poslední době se objevují problémy s mírou a způsobem redistribuce, která bývá často zneužívána v takové míře, že dochází k novým nerovnostem nebo tyto transfery nedosahují dostatečné efektivity. [1]

Stabilizační funkce

V případě stabilizačních funkcí státního rozpočtu dochází k významnému střetu mezi dvěma hlavními ekonomickými ideologiemi.

Na jedné straně liberální přístup prosazuje v ekonomické oblasti takové jednání, které co nejméně zasahuje do ekonomiky a nechává těmto procesům volný průběh, který se snaží pouze minimálně regulovat.

Naproti tomu Keynesiánská teorie zastává názor, že zásahy státu do ekonomiky jsou přínosné a žádoucí. Stát má mít dostatek nástrojů na to, aby dění v ekonomice

mohl efektivně ovlivňovat. A právě tento Keynesiánský přístup se odráží zejména ve stabilizačních funkcích státního rozpočtu. Stát za určitých podmínek může ovlivnit tzv. magický čtverec (hospodářský růst, zaměstnanost, inflace a platební bilance) a tím i působit na stabilizaci ekonomiky. Stát za tímto účelem využívá veřejné fondy a podle potřeby podněcuje nebo tlumí agregátní poptávku.

Základem je ovšem správné využití a přesun zdrojů do různých oblastí tak, aby byla zajištěna rovnováha. Jedná se o velmi komplikovaný proces, který vyžaduje mnohá ekonomická rozhodnutí založená na předešlé zkušenosti s tržním mechanismem. [1] Právě ten má totiž problém sám zajistit blahobyt pro všechny občany ve společnosti.

3.2 Zásady státního rozpočtu

Postupem času bylo nutno formulovat zásady státního rozpočtu, které budou vždy platit, aby nedocházelo k jeho změnám jak formálním tak obsahovým. Při rozpočtovém procesu a zejména potom ve fázi plnění rozpočtu je proto potřeba dodržovat následující zásady. [1]

První zásadou je Zásada jednotnosti. Toto pravidlo říká, že všechny veřejné rozpočty musí být sestavovány jednotným způsobem a všechny finanční příjmy a výdaje státu mají být soustředěny v jediném dokumentu, tedy ve státním rozpočtu a mají být ústředně účtovány. Potřeba této funkce je dána tím, že je nutné státní rozpočet analyzovat jak z hlediska vývoje příjmů tak výdajů.

Druhou zásadou je Zásada úplnosti a přehlednosti. Tedy státní rozpočet v sobě musí obsahovat všechny příjmy a výdaje státu a to bez jakýchkoli kompenzací, přičemž státní rozpočet má svou danou strukturu, podle které je přesně vnitřně členěn.

Zatřetí se jedná o Zásadu každoročního sestavování a schvalování rozpočtu. Tato funkce má za úkol zabezpečit zejména pravidelnou kontrolu Parlamentu nad činností vlády, přičemž rozpočtový rok nemusí být vždy shodný s rokem kalendářním,

například jak je tomu v USA. Avšak v České republice je rozpočtovým rok i rokem kalendářním.

Čtvrtá zásada se nazývá Zásada publicity (zveřejňování) státního rozpočtu. Ta zajišťuje nejen veřejné jednání při projednávání a schvalování státního rozpočtu v Parlamentu, ale i možnost seznámit se s výsledky hospodaření státu, které mají být veřejné a dobře přístupné pro kohokoli, kdo se chce s těmito údaji obeznámit. Tato funkce spočívá zejména na principu kontroly skrze menší subjekty.

Pátým pravidlem je Zásada reálnosti. Tato zásada má zabránit zkreslování údajů v rozpočtu. To, zda bude rozpočet reálný či nikoli, je závislé na mnoha faktorech. Jsou jimi správný odhad, stupeň poznání, kvalitní analýza hospodářských procesů, kvalita hospodářských prognóz aj. Takto reálně sestavený státní rozpočet se stává předpokladem pro splnění plánovaných příjmů a výdajů. Nemělo by tedy docházet k neplánovaným velkým výdajům státu na neočekávané položky. Státní rozpočet by měl částečně počítat například s možností přírodních katastrof, jakými jsou třeba povodně.

Poslední je Zásada vyrovnanosti. Ta požaduje, aby výdaje byly kryty příjmy státního rozpočtu, tedy požaduje, aby rozpočet byl vyrovnaný v delším časovém období. Krátkodobě je však možno využívat na platbu mimořádných výdajů deficitní či přebytkové financování.

4. Základní složky státního rozpočtu

Příjmy a výdaje státu jsou dvě základní složky, které tvoří státní rozpočet. Na jejich výši a vzájemném poměru závisí to, zda rozpočet bude vyrovnaný, schodkový nebo přebytkový. Příjmy a výdaje se dělí do tzv. kapitol, které je rozdělují podle okruhu jejich působnosti a podle toho, který z orgánů státní správy je za ně odpovědný. Příjmy a výdaje, které státu slouží k umořování zadlužení státu, mají svou vlastní kapitolu Státní dluh, která je pod správou Ministerstva financí. [18]

4.1 Příjmy státního rozpočtu

Nejvýznamnější položka v příjmech státního rozpočtu je tvořena daněmi. *Daně jsou peněžní částky, které subjekt (domácnost nebo firma) odvádí do státního rozpočtu ve stanovené lhůtě a výši.* [3] Daně tvoří zhruba 90 % celkových příjmů státního rozpočtu a proto jsou její zcela nevyznamnější složkou. Dále jsou příjmy tvořeny nedaňovými příjmy, což jsou například poplatky nebo příjmy z prodeje majetku. Dochází-li také k financování státního dluhu, můžeme sem zahrnout i příjmy z prodeje státních dluhopisů.

Mezi příjmy řadíme dle zákona č. 218/2000 Sb. tyto položky:

- ❖ výnosy daní včetně příslušenství,
- ❖ pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a pojistné na úrazové pojištění včetně penále,
- ❖ výnosy z podílu na clech, který je podle práva Evropských společenství ponechán členským státům na úhradu nákladů spojených s jejich výběrem a výnosy ze sankcí a úhrad exekučních nákladů v celním řízení,
- ❖ příjmy z činnosti organizačních složek státu a odvody příspěvkových organizací,
- ❖ odvod zbyvájícího zisku České národní banky,
- ❖ správní a soudní poplatky,
- ❖ úhrady spojené s realizací státních záruk,

- ❖ příjmy z prodeje a pronájmu majetku České republiky, se kterým hospodaří organizační složka státu, a příjmy z prodeje nemovitého majetku České republiky, se kterým hospodaří příspěvkové organizace; splátky návratných finančních výpomocí poskytnutých ze státního rozpočtu,
- ❖ peněžní dary poskytnuté organizačním složkám státu použité v běžném rozpočtovém roce,
- ❖ výnosy z majetkových účastí státu,
- ❖ výnosy z cenných papírů, jejichž nákup byl realizován z prostředků státního rozpočtu,
- ❖ pokuty atd. [19]

Daně

Daň je základní jednotkou příjmů státního rozpočtu. Jedná se o povinnou platbu, kterou subjekt či domácnost odvádí do státního rozpočtu ve stanovené výši a lhůtě. [3] Daně jsou řazeny mezi poplatky nenávratné a neúčelové, což znamená, že jsou součástí státního rozpočtu. Dále jsou charakterizovány jako neekvivalentní, tedy poplatník nemá nárok na protihodnotu ve výši platby. Daně jsou poplatky pravidelně se opakující.

Přímé daně jsou daně z důchodů a majetku. Daně důchodové jsou stanoveny podle důchodu neboli příjmu. Firmy platí daň z příjmů právnických osob a obyvatelé daň z příjmu fyzických osob. Daně majetkové jsou oproti tomu závislé na výši majetku. Řadí se sem daň z převodu nemovitostí, daň dědická, daň darovací či také například daň silniční. [7]

Nepřímé daně zdaňují spotřebu výrobků a služeb. Tento druh daně se projeví až při nákupu daného zboží nebo služeb. Daň je placena spotřebitelem přímo v ceně daného zboží nebo služby. Mezi nepřímé daně patří *daně spotřební*. Jsou součástí ceny určitého zboží prodávaného na tuzemském trhu, například je tato daň vybírána u nafty, benzínu, piva atd. Dále jsou formou nepřímé daně také *cla*, která jsou takovou peněžní částkou, která je placena za přechod zboží nebo služby přes státní hranici. Nejvíce jsou

používána cla dovozní. Ta mají za úkol zejména omezit dovoz některých komodit, kvůli ochraně výrobců na tuzemském trhu.

Dále se sem řadí ještě DPH - *daň z přidané hodnoty*. [7]

4.2 Výdaje státního rozpočtu

Výdaje státního rozpočtu jsou dvojího druhu.

Zprvce se jedná o transfery. Transfer znamená pro stát takový výdaj, za který nedostává nazpět žádnou službu ani zboží. Patří sem například podpory v nezaměstnanosti, sociální dávky aj. [3]

Zadruhé jde o nákup výrobků a služeb. Stát ke svému fungování potřebuje velké množství komoditního zboží od kancelářských potřeb po nová auta, či například vojenskou techniku. Platba služeb se týká zejména zaměstnanců, které stát využívá od nejnižších pracovních pozic až po ty nejvyšší ve státní správě.

Dá se říct, že téměř ve všech vyspělých zemích dochází k nárůstu výdajů rozpočtu zhruba od druhé poloviny dvacátého století. Tento trend vede u mnoha zemí k růstu deficitů státních rozpočtů a nárůstu státních dluhů. Česká republika v tomto směru není výjimkou. Vysvětlení tohoto jevu je poměrně jednoduché. V minulosti nebylo od států vyžadováno tolik výdajů, ale postupem času začaly vznikat nejen velké nároky na udržování stále vyššího standartu služeb, ale také investice do vojenské moderní techniky, nových technologií a stálé vylepšování již zavedených institucí. Od státu se očekává, že bude podporovat ekonomický růst, pomáhat v sociální oblasti, investovat do školství apod.

To všechno má za následek velmi se zvyšující státní výdaje, které je nutno kompenzovat snahou vybrat vyšší příjmy, ale bohužel to také vede k velkému zadlužování státu, který se každoročně potýká s vysokým státním deficitem.

Výdaje státního rozpočtu dle kategorií

Výdaje státního rozpočtu je možné pojmout z několika možných hledisek, které vycházejí zejména z národohospodářského směřování. Podle nich je dělíme do následujících kategorií. [1] [6]

Výdaje spojené s financováním chodu státní správy a zajišťováním bezpečnosti a obrany země:

Do této kategorie řadíme výdaje na činnost organizačních složek státu a výdaje na činnost příspěvkových organizací, na realizaci státních záruk aj. [18]

Přímé transferové platby:

Tato kategorie výdajů je tvořena zejména takovými výdaji, které mají sociální charakter, tedy se jedná o výdaje na dávky důchodového pojištění, dávky nemocenského pojištění, dávky úrazového pojištění, dávky státní sociální podpory, výdaje na podporu v nezaměstnanosti, podporu při rekvalifikaci a na aktivní politiku zaměstnanosti aj. [18]

Výdaje na veřejné a veřejně poskytované služby:

Tyto výdaje zasahují do oblasti školství, sociálních služeb zdravotnictví aj. [18]

Státní subvence:

Státní subvence jsou vydávány zejména na podporu firem. Jedná se o transfery, které jsou směřovány do podnikového sektoru. Podpora je vydávána například do oblasti bankovníctví, dopravy, zemědělství, ale třeba je také podporován export aj. [18]

Výdaje spojené se splácením státního dluhu

Tyto výdaje jsou běžnými výdaji i tzn. výdaji investičními. [18]

Hledisek členění výdajů státního rozpočtu je několik. Při jejich výčtu je však nutno zmínit ještě dělení na výdaje povinné a nepovinné.

Výdaje povinné, neboli mandatorní

Tato kategorie výdajů, jak již napovídá název, zahrnuje výdaje povinné, tedy takové které stát musí uhradit bez ohledu na skutečnou výši svých příjmů, jinak by porušil své zákony anebo by riskoval rozvrat ekonomiky.

K těmto výdajům bývá stát vázán podle zákona, jinými právními normami či smluvními závazky. Všechny tyto výdaje pojmu každoročně okolo 80-90% příjmů státního rozpočtu. Jak je vidět na jiné než mandatorní výdaje státu už mnoho peněz nezbyvá. [4]

Do této kategorie řadíme například:

- ❖ dávky důchodového pojištění,
- ❖ nemocenské dávky,
- ❖ státní sociální podpora,
- ❖ platby státu do zdravotního pojištění,
- ❖ výplaty státních příspěvků ke stavebnímu spoření,
- ❖ dotace státním fondům,
- ❖ výdaje na volby a příspěvky politickým stranám atd. [1]

Výdaje nemandatorní

Do této kategorie řadíme všechny zbývající výdaje, které stát vydávat nemusí, ale realizovat je přesto chce. Jejich výše bývá závislá na podobě aktuální hospodářské politiky vlády. [12] Jako příklad můžeme uvést granty nebo výdaje za jednorázové aktivity (např. nákup strategické suroviny, který není plánovaný aj.).

5. Nástroje fiskální politiky

Charakteristika fiskální politiky je založena na využití veřejných financí, tedy státního rozpočtu, k makroekonomické stabilizaci. Fiskální politika se ve svém základu zabývá regulací peněžních vztahů státu s ostatními ekonomickými subjekty. K tomuto úkolu využívá jako svůj hlavní nástroj státní rozpočet. [1]

Příjmy a výdaje státního rozpočtu nejsou zcela pevně danými body, jejich struktura se může měnit a často se i mění, čímž dochází k působení na vývoj hospodářství. Rozlišujeme několik druhů nástrojů, které slouží k ovlivnění tohoto vývoje. Základem je fakt, že příjmy a výdaje státního rozpočtu jsou prováděny dvojí formou buď automaticky, tedy na základě pravidel, která byla přijata příslušným státním orgánem, nebo jednorázově. Jednorázová rozhodnutí jsou záležitostí zejména Parlamentu. Jejich základním úkolem je zamezení anticyklických efektů. [3]

5.1. Záměrná-diskreční opatření

Tato opatření jsou založena na jednorázovém záměrném rozhodnutí státního orgánu. Jedná se o rozhodnutí o změně daňových sazeb, změně struktury výdajů státního rozpočtu či změně ve výši jednotlivých položek rozpočtových výdajů. Tato opatření bývají přijímána velmi často a to Parlamentem ČR. Jejich rozhodnutí ovlivní agregátní nabídku i poptávku, které nakonec vyvolají změny ve velikosti reálného produktu, zaměstnanosti a cenové hladiny. Jedná se tedy o politiku aktivní a tvoří hlavní složku fiskální politiky. [7]

Uvedený trend je možné aktuálně pozorovat v těchto měsících v ČR, kdy se jedná například o radikální zvýšení DPH v reakci na ekonomickou krizi ve světě a snahu stabilizovat vysoký schodek státního rozpočtu. Jednorázová opatření bývá nutno prosadit politicky, což vždy nemusí být právě jednoduché, zejména v případě, že vládní koalice nemá dostatečnou většinu v Poslanecké sněmovně nebo nedochází k politické shodě mezi koaličními partnery.

Nevýhodou jednorázových opatření je také jejich zpoždění působnosti. Proces, kterým musí takové opatření projít, než vejde v platnost, je leckdy zdlouhavý a právě čas může mít značný vliv na míru efektivity daného rozhodnutí.

5.2. Vestavěné stabilizátory

Vestavěné stabilizátory patří mezi automatická rozhodnutí, která fungují v ekonomice automaticky. Taková rozhodnutí byla jednou schválena a zařazena do systému, v případě potřeby působí automaticky, bez nutnosti nového schvalování či diskuzí. Pouze reagují na změny v ekonomickém systému a ovlivňují tak přizpůsobovací procesy v ekonomice.

Tyto stabilizátory jsou v hospodářství zabudovány proto, aby minimalizovaly výkyvy hospodářského cyklu (aby docházelo k maximálnímu využití výrobních zdrojů a skutečně vyrobený produkt se neodchyloval od potencionálního produktu). To znamená, že v době konjunktury tlumí hospodářský růst a v období stagnace ho naopak stimuluje. Mezi vestavěné stabilizátory patří progresivní daň z příjmu, pojištění v nezaměstnanosti, státní výkup zemědělských přebytků a subvence k cenám zemědělské produkce. [7]

6. Druhy rozpočtů

Jak již bylo řečeno, státní rozpočet je ze strany příjmů tvořen zejména daněmi. Pokud se státu podaří soustředit dostatečné množství příjmů tak, aby pokryly veškeré jeho plánované výdaje, hovoříme potom o rozpočtu vyrovnaném. K tomuto stavu však dochází jen velmi zřídka. Soustředí-li stát větší množství příjmů než výdajů, hovoříme poté o rozpočtu přebytkovém. Obě tyto varianty se řadí k velmi příznivým, ale zejména v posledních letech velmi obtížně dosažitelným. Jen nejprogressivnější světové ekonomiky dokáží dosáhnout těchto výsledků

Naopak převýší-li výdaje nad příjmy, pak je rozpočet je schodkový. Schodkový rozpočet je zejména v posledních letech nejen v České republice, ale i v jiných evropských státech nejčastější variantou rozpočtového výsledku.

6.1. Vyrovnaný rozpočet

Vyrovnaný státní rozpočet je takový výsledek, při kterém stát vybere stejný objem příjmů jako výdajů. Není tedy nutné, aby posléze docházelo k zadlužování státu a ten byl závislý na půjčkách popřípadě na vydávání státních dluhopisů. Vyrovnaný rozpočet je známkou dlouhodobého dobrého hospodaření státu a zejména silné ekonomiky, která vykazuje vysoká tempa ekonomického růstu.

O vyrovnané nebo mírně přebytkovém rozpočtu můžeme v Evropě hovořit ve Švýcarsku, kde je rozpočet tradičně mírně přebytkový, nebo v Lucembursku, kde je naopak mírně schodkový. Lucembursko je, ale velmi malá země, jejíž ekonomika se nedá příliš s ostatními evropskými státy srovnávat. Dále ještě řadíme do zemí, které své roční plánování uzavírají s mírným přebytkem Švédsko. V České republice jsme se s vyrovnaným státním rozpočtem setkávali v porevolučních letech 1993 a 1996.

Vyrovnaný rozpočet je ideálním výsledkem rozpočtového roku, o který by se měl snažit usilovat každý stát. Podle některých ekonomů by se státy s vyrovnanými rozpočty nedostaly do současných ekonomických problémů.

- ❖ Stát by byl hospodárnější (efektivnější).
- ❖ Nedošlo by k zadlužování a riziku dluhové pasti.
- ❖ Politici by museli uvažovat více dlouhodobě.

Vytvořit vyrovnaný státní rozpočet je velmi komplikované a to ze dvou důvodů. Státní rozpočet se schvaluje ještě před začátkem rozpočtového období, a proto se jedná pouze o plán vytvořený na základě odhadu. Vyrovnaný rozpočet také hůře zohledňuje nenadálé události a skutečné potřeby. Velkou výhodou však je, že nedochází k zadlužování státu. [9]

Jak již bylo uvedeno, rozpočtová politika státu je zejména věcí vlády. Proto je nutné podívat se, jaký názor na řešení dlouhodobě schodkového rozpočtu v ČR mají zástupci politických stran. Právě dvě nejsilnější strany, které mají u nás tradičně nejsilnější slovo při tvorbě vlády, mají i značný vliv na hospodářskou politiku.

Jaké řešení tedy navrhují politické strany v České republice? Tato otázka je velmi rozporuplná a naše dvě nejsilnější strany mají na tuto problematiku rozdílné názory.

„ODS prosazuje, abychom se dlouhodobě dostávali na cestu postupného vyrovnávání státního i veřejných rozpočtů. V ústavě je všechno, ale chybí zmínka o povinnosti usilovat o zdravé veřejné finance. To by dalo mantinely vládě a parlamentu. Jedině tak se vyhneme excesům, které vznikají nejčastěji v předvolebním období. Vyrovnaný rozpočet je samozřejmě dlouhodobá, minimálně desetiletá záležitost.“ Uvedl ekonomický expert za Občanskou demokratickou stranu Martin Kocourek. [20]

„ČSSD říká, že v Evropě existují státy naší velikosti, které dokážou v době konjunktury hospodařit s přebytkovými rozpočty. Jen je nutné říci, že se k tomu

nedopracujeme nějakými úspornými balíčky, ale dlouhodobou rozpočtovou politikou, během které by docházelo ke změnám jak na straně výdajů, tak na straně příjmů. Jde především o to, aby rozpočtové příjmy byly schopny profinancovat veřejné služby.“ uvedl Bohuslav Sobotka za Českou stranu sociálně demokratickou. [20]

Pro obě však platí, že vyjádření, jak se k vyrovnanému rozpočtu dostat, máme předložena, ale obecně chybí politická vůle k jejich prosazení a konkrétní programové body, které by k tomuto cíli vedly.

6.2. Přebytkový rozpočet

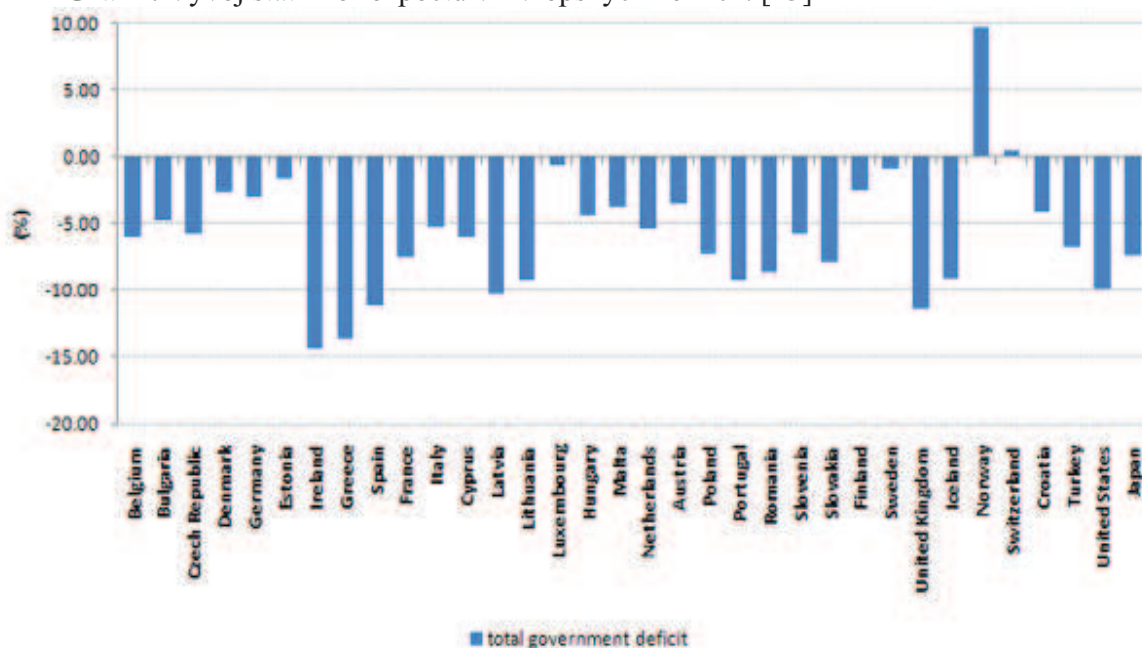
Přebytkový státní rozpočet může nastat, pokud jsou platby do státního rozpočtu vyšší než odvody, či naopak odvody ze státního rozpočtu jsou nižší než příjmy plynoucí do něj. Na první pohled se tyto varianty jeví jako nejlepší z možných výsledků, nicméně nesou s sebou velmi rozsáhlé problémy.

- ❖ Vystává otázka, proč by stát měl vybírat na daních a odvodech více peněz, než sám nutně potřebuje,
- ❖ nutnost s tímto přebytkem rozumně hospodařit, v případě státního dluhu se věnovat jeho umořování, vhodně investovat. (některé státy v dobách přebytku sáhly ke štedrým sociálním reformám, které se v budoucnosti ukázaly jako zatěžující),
- ❖ tvorba rezerv na nepředpokládané výdaje jakými mohou být přírodní katastrofy, náhlá nutnost investic nebo například nepříznivý finanční vývoj,
- ❖ Nevyužívání všech finančních zdrojů státu může vést k nedostatečné podpoře ekonomiky. V takovém případě je nutno položit si otázku, zda by stát neměl přeorganizovat svou fiskální politiku, a nezvýšit výdaje pro tvorbu nových pracovních příležitostí, zadání státních zakázek firmám či podporovat výzkum či školství, nebo naopak snížit svoje příjmy, snížením daní nebo odvodů. [2]

V České republice jsme měli mírně přebytkový rozpočet v letech 1993, 1994 a 1995. V posledních letech se ale bohužel výsledky našeho hospodaření přebytkovému konci neblíží ani přinejmenším.

Následující **graf 1** ukazuje vývoj rozpočtu v procentech HDP v zemích Evropy v roce 2009.

Graf 1. Vývoj státního rozpočtu v Evropských zemích. [13]

V Evropě se objevuje trend k přebytkovému rozpočtu zejména v Norsku. Norko, které díky nalezištím ropy získává velké příjmy do státního rozpočtu, vykazuje vysoké přebytky. Přebytky vykazuje také Švýcarsko. Mírné schodky státního rozpočtu vykazují pouze Lucembursko a Švédsko. Ostatní státy v Evropě hospodaří s rozpočtem schodkovým.

6.3. Schodkový rozpočet

Nejrozšířenějším typem rozpočtu je rozpočet schodkový, deficitní, kde jsou výdaje vyšší než příjmy.

Dojde-li k tomuto výsledku hospodaření státu, využívají vlády k pokrytí schodku státního rozpočtu půjčky od bank či firem. K těmto půjčkám slouží státu možnost vydávat vládní dluhopisy, které se prodávají na kapitálovém trhu. [7] Dochází-li k situaci, kdy stát hospodaří tak, že jeho rozpočet je v průběhu několika let schodkový, dojde k vytvoření státního dluhu.

Státní dluh je definován jako primární deficit státního rozpočtu spolu s úroky. Dalším druhem dluhu v oblasti hospodaření státu je dluh veřejný, což je dluh celkový, včetně dluhu krajů a obcí. [1] Státní dluh vzniká úhradou schodku státního rozpočtu. Aby schodek mohl být uhrazen, využívá stát několik možností jeho financování.

Domácí dluh je poté krytý:

- ❖ státními pokladničními poukázkami,
- ❖ státními střednědobými a dlouhodobými státními dluhopisy,
- ❖ dalšími domácími instrumenty, např. krátkodobými půjčkami. [19]

Zahraniční dluh je oproti tomu složen z:

- ❖ zahraničních emisí dluhopisů
- ❖ půjček od Evropské investiční banky
- ❖ směnek vydaných k úhradě členství v IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) [10] [18]

Výše státního dluhu je měřena podle dvou kritérií. Tato přesná pravidla pro míru zadlužení států jsou nazývána tzv. fiskální Maastrichtská kritéria. Cílem těchto kritérií měla být snaha Evropské unie přimět své členské státy k dodržování fiskální disciplíny tak, aby směřovaly k vyrovnanému či přebytkovému hospodaření, které by poskytovalo prostor pro snižování státního dluhu a umožnilo fungování automatických stabilizátorů. [10]

1. Kritérium schodku vládního sektoru k hrubému domácímu produktu:

Toto kritérium označuje poměr schodku vládního sektoru vyjádřený k hrubému domácímu produktu v tržních cenách. Tento úhrnný schodek by neměl překročit 3 % HDP, k čemuž jsme se zavázali podpisem tzv. Maastrichtských kritérií, podepsaných roku 2004. [18] [10]

2. Kritérium hrubého veřejného dluhu k hrubému domácímu produktu:

Toto kritérium sleduje poměr hrubého dluhu vládního sektoru v nominální hodnotě vyjádřený k hrubému domácímu produktu v tržních cenách. Tento poměr by neměl překročit 60 % HPD. Hrubý dluh vládního sektoru znamená hrubý úhrn dluhů (emitované cenné papíry, přijaté úvěry) ke konci roku, konsolidovaných uvnitř a mezi jednotlivými subsektory vlády. [10]

Státní dluh je dlouhodobý problém, se kterým se potýká mnoho nejen evropských zemí. Je spíše výjimkou, když státy hospodaří s přebytkovým nebo vyrovnaným rozpočtem. V České republice je od roku 1997 státní rozpočet schodkový, přičemž schodek zejména v posledních letech rapidně narůstá.

Vysoké schodky státního rozpočtu vykazuje Irsko a Řecko. V poslední době díky mnoha vlivům se jedná také o země, jako jsou Španělsko, Portugalsko nebo Itálie, ale také Velká Británie a Island.

Při nárůstu zadlužení státu dochází také k určitým dopadům státního dluhu, které s sebou nesou řadu problémů.

- ❖ splacení státního dluhu,
- ❖ velikosti placených úroků a zátěže státního dluhu pro obyvatelstvo,
- ❖ státní dluh jako břemeno pro budoucí generace; [8]

Deficitní rozpočet je dlouhodobě neudržitelný pro vývoj hospodářské politiky daného státu. K zadlužování státu nemůže docházet do nekonečna, jelikož stále rostou úroky z již vyžádaného dluhu. Již dnes se u nás daří pouze splácet úroky z půjček, aniž by byl umořován dluh, který se téměř každoročně navyšuje.

Státním dluhem lze krátkodobě překlenout krizová období, nicméně jeho dlouhodobým působením enormně roste zadlužení státu, na kterém mají podíl zejména vlády, které někdy velmi populisticky rozdávaly výdaje státního rozpočtu.

Brzy se objeví problém, protože větší obnosy plynoucí do příjmů poskytovala také privatizace! Stát totiž nemá k dispozici nekonečný počet objektů k privatizaci a i tento zdroj peněz bude brzy vyčerpán.

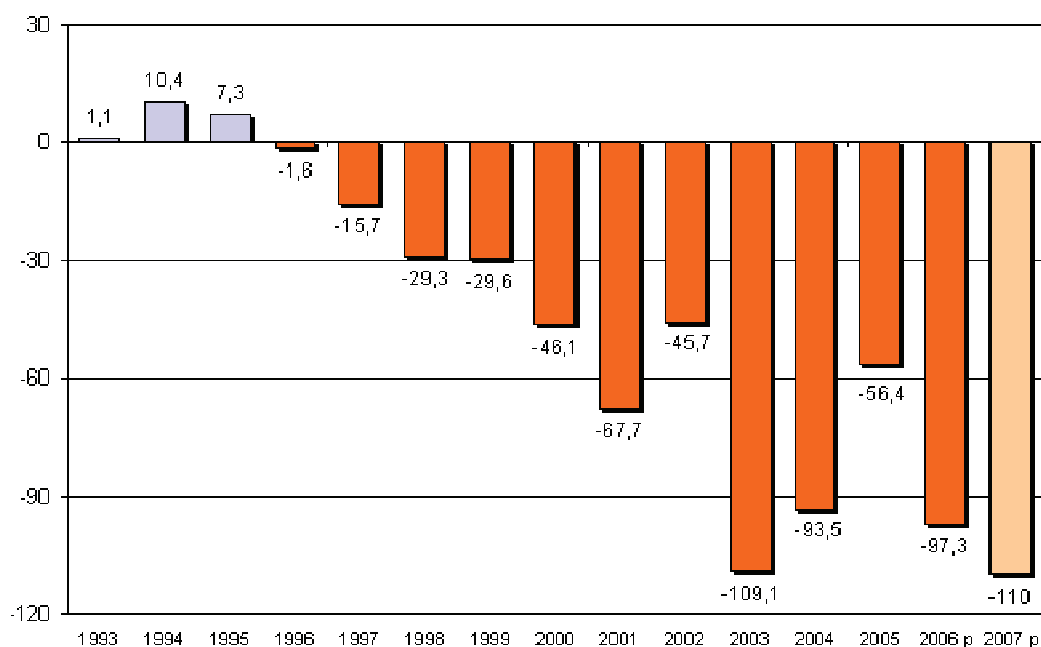
Je tedy nutné přijmout taková opatření, která zajistí postupné snižování zadlužování a pokusí se srovnat položku výdajů a příjmů, se kterými stát hospodaří.

7. Situace v ČR

7.1 Vývoj státního rozpočtu v porevolučních letech

Vývoj státního rozpočtu v České republice je jasně viditelný na **grafu 2**. V tomto grafu vidíme schodek, popřípadě přebytek státního rozpočtu v mld. Kč v průběhu let 1993 až 2007.

Graf 2. Schodek státního rozpočtu ČR v mld. Kč. [14]

Jak ukazuje **graf 2**, státní rozpočet ČR byl v letech 1993 až 1995 mírně přebytkový. V roce 1993 by se dalo říct, že byl rozpočet téměř vyrovnaný, jelikož přebytek byl velmi nízký a to 1,1 mld. Kč. V letech 1994 a 1995 se už přebytek pohyboval okolo deseti mld. Kč.

Rok 1996 není z hlediska schodku státního rozpočtu nijak přelomový, jelikož tento schodek je necelé 2 mld. Kč. Zlom ve vývoji schodku státního rozpočtu nastává v roce 1997, kdy se schodek vyšplhal až na 15,7 mld. Kč a od tohoto roku již prakticky již

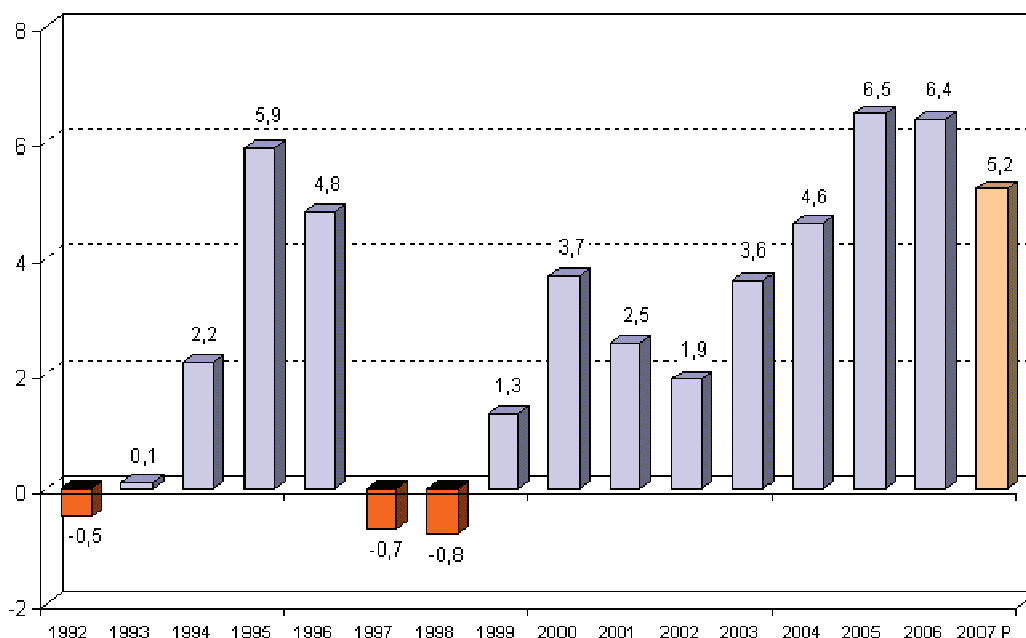
jenom stoupal. Mírný pokles schodku státního rozpočtu byl zaznamenán v roce 2002, kdy se podařilo tento vysoký deficit snížit, ale bohužel hned následující rok 2003 byl ve znamení doposud nejvyššího schodku ve výši 109,1 mld. Kč.

Podobně tomu bylo i v roce 2005, kdy se opět schodek podařilo snížit, ale následující rok se deficit opět velmi zvýšil.

Zatím největší schodek státního rozpočtu v dějinách České republiky byl plánován na rok 2007. Ale po konci roku se ukázalo, že největší deficit z roku 2003 nebyl překonán.

Vývoj výše schodku státního rozpočtu je dán mnoha ukazateli a jedním z nejdůležitějších je vývoj ekonomického růstu země. Růst reálného HDP v ČR v procentech v letech 1992-2007 je znázorněn na **grafu 3**.

Graf 3. Růst reálného HDP v ČR [15]

Z grafu je patrné, že léta 1993 až 1995 jsou ve znamení růstu HDP a zároveň rozpočet státu je vyrovnaný, popřípadě přebytkový.

Rok 1996 ale ukazuje poměrně vysoký růst HDP a rozpočet je mírně schodkový. Stále se však v tomto roce dařilo zachovat snesitelnou bilanci. Roky 1997 a 1998 jsou ve znamení hospodářské recese. Nejen že nedochází k ekonomickému růstu, ale dokonce se procento HDP dostává do záporných čísel. Tento trend měl za následek zlom v bilancích státních rozpočtů u nás, v důsledku toho dochází ke vzniku vysokých schodků ve státních rozpočtech, které už se až do dnešních dnů nikdy nepodařilo zvrátit.

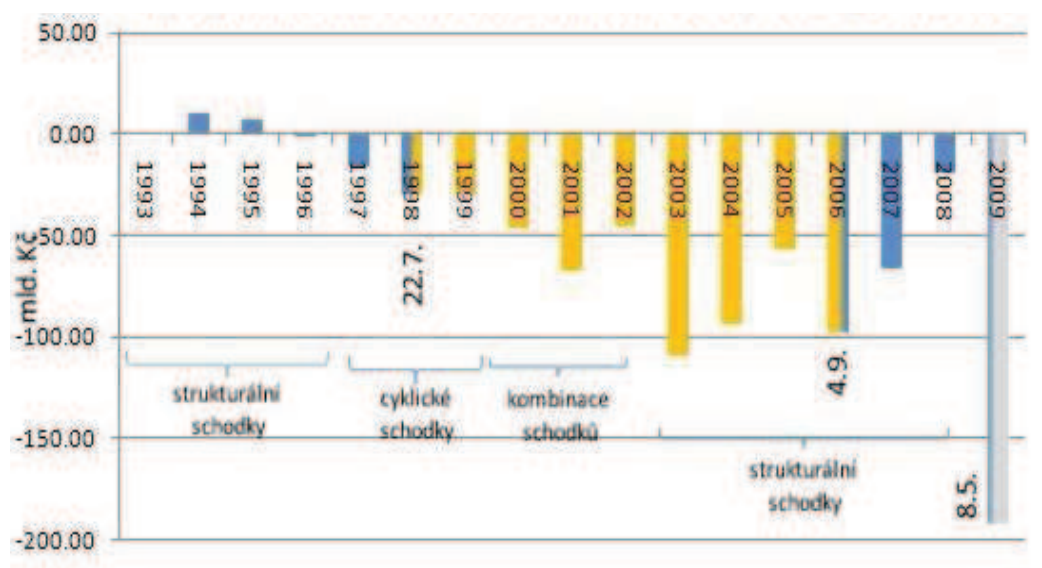
V dalších letech ekonomika ČR již zaznamenává ekonomický růst, ale schodky státního rozpočtu se nesnižují, ba naopak rostou. V letech 2005 a 2006, kdy se tempo ekonomického růstu ukazuje jako jedno z nejvyšších, se daří schodky částečně snižovat.

Tato situace je spojena s pojmy, které rozlišují cyklický a strukturální deficit. Strukturální deficit je deficit plánovaný záměrně. Jedná se o politické rozhodnutí, které se schválí při projednávání rozpočtu. Důvodem obvykle bývá to, že vláda chce podpořit dotacemi některé z problematických odvětví, ve kterém by bez dotačního programu došlo do útlumu. [12]

Druhý deficit cyklický je oproti tomu způsoben nahodile nepravidelnými a těžko předvídatelnými ekonomické výkyvy. *Stát získává málo příjmů, ať již nízkými výnosy daní (firmy bankrotují), nebo sociálního pojištění (rostoucí nezaměstnanost způsobuje nižší odvody na sociální pojištění a vyšší čerpání podpory v nezaměstnanosti a sociálních dávek), ovšem aby podpořil chabou agregátní poptávku, tak vydává vyšší výdaje.* [4]

Tento vývoj dokládá **Graf 4**, na kterém je znázorněn vývoj hrubého schodku státního rozpočtu podle vlád v mld. Kč v letech 1994 až 2009, přičemž jsou zde označeny druhy rozpočtových deficitů, tedy v jakém roce došlo k deficitu strukturálnímu nebo cyklickému.

Graf 4. Vývoj hrubého schodku státního rozpočtu [16]

Při pohledu na tento graf je patrné, že většina schodků našeho státního rozpočtu patří ke schodkům strukturálním, tedy k těm, které jsou vytvořeny politickým rozhodnutím. Za čistě cyklické rozpočtové schodky lze označit pouze schodky vzniklé v období ekonomického ochlazení v letech 1997, 1998 a částečně ještě 1999. (viz **Graf 4**)

Schodky z let 2000 až 2002 jsou kombinací cyklických a strukturálních schodků, avšak hluboké rozpočtové deficity, které vznikly po roce 2003, patří ke schodkům strukturálním, neboť vznikly v čase vysokého ekonomického růstu.

Takové výkyvy byly způsobeny zejména velmi štědrými sociální politikou státu, která byla v těchto letech praktikována, zejména v předvolebním boji, kdy mnohé levicové strany slibovaly značné výhody, aby nalákaly voliče z nižších sociálních vrstev obyvatelstva.

Také toto dokládá **Graf 4**, na kterém je možné pozorovat zbarvení hlavních politických stran, které v těchto dobách vládly. Žlutá značí levicovou stranu ČSSD a modrá pravicovou ODS.

Nelze samozřejmě říci, že za vysoké schodky je zodpovědná jedna nebo druhá politická strana, jelikož jak již bylo řečeno, schodek státního rozpočtu je ovlivněn nejen jejich rozhodováním, ale také jinými čistě ekonomickými faktory, popřípadě nečekanými výdaji. Stát se v posledních letech také potýká s nízkou efektivitou přerozdělování, zejména transferů.

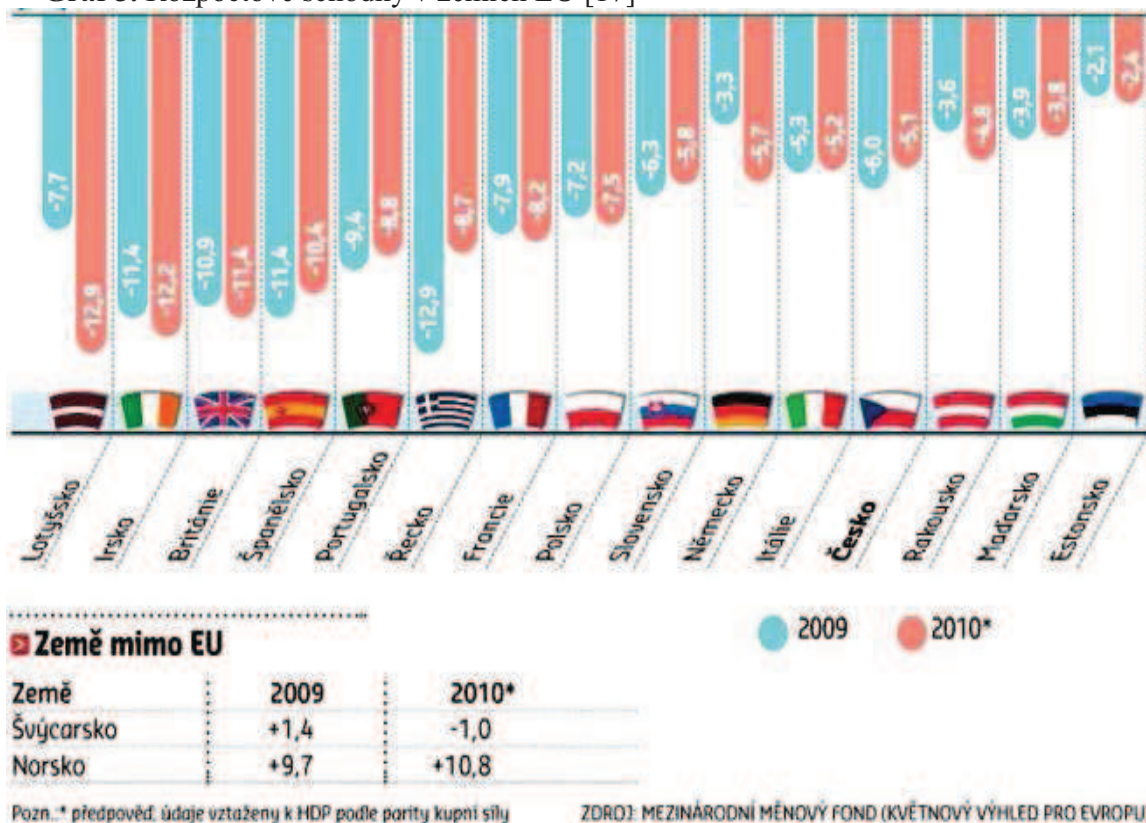
Některá odvětví jako jsou například školství nebo zdravotnictví jsou dlouhodobě ve velmi špatném stavu a v budoucnu bude potřeba najít prostředky ve státním rozpočtu, které se budou muset do těchto oborů investovat. Vývoj státního rozpočtu v České republice ovlivnilo mimo jiné i to, že došlo k několika silným povodním. Především v letech 1997, 2002 a 2006 způsobily ohromné škody a vyžádaly si vysoké státní investice do postižených oblastí, což mimořádně zatížilo státní rozpočet a zvýšilo jeho výdaje.

7.2 Srovnání České republiky a zemí EU

Zejména v poslední době byla často v médiích zmiňována otázka problematiky schodku rozpočtu v České republice v návaznosti na krach Řecka. Často bylo možné slyšet různá varování, že schodek, se kterým hospodaříme, může vést k podobné situaci.

Následující **Graf 5** znázorňuje schodky rozpočtů členských zemí EU v procentech HDP v roce 2009 a následná očekávání na rok 2010.

Graf 5. Rozpočtové schodky v zemích EU [17]

Z tohoto grafu jasně vyplývá, že Česká republika ve srovnání s dalšími ekonomikami v Evropské unii nedosahuje tak velkých schodků, jak bývá často předkládáno.

Zatímco schodek v ČR pro rok 2009 dosahoval -6,0%, tak například státy jako jsou Lotyšsko, Polsko nebo Francie, se pohybovaly ve schodku okolo -7,2%.

Naproti tomu existují v EU i ekonomiky, jako jsou Španělsko se schodkem -11,4%, Portugalsko -9,4%, nebo také Irsko -11,4% které začínají mít velké problémy. Tyto jejich výsledky se blíží řeckému schodku -12,9%.

Naopak velmi dobře si vedou státy, jako jsou Rakousko -3,6%, Maďarsko -3,9% nebo Německo -3,3%.

Zejména stav německé ekonomiky je pro nás velmi důležitý, neboť velká část českého exportu je právě orientována do Německa.

Souhrnně jsou ale tyto ekonomiky o mnoho větší než je ta naše a jejich hospodaření a tedy i závěrečný schodek či přebytek se odvíjejí od jiných faktorů. Náš výsledek hospodaření je značně závislý zejména od poptávky zemí, kam míří náš export.

Z **grafu 5** je tedy patrné, že Česká republika nedosahuje tak velkých schodků, které by se blížily Řecku. Naopak v Evropské unii je mnoho jiných zemí, které začínají mít daleko větší problémy s rostoucím schodkem státního rozpočtu

To ovšem neznamená, že je možné nechat se tímto srovnáním ukolébat. Stále je potřeba snažit se náš deficit snižovat a podnikat kroky k vyrovnání výdajů a příjmů, tak aby nedocházelo dalšímu zadlužování.

8. Závěr

Státní rozpočet je dynamickou veličinou, u které je možné sledovat fungování jeho základních částí. Existuje několik faktorů, které mají na státní rozpočet značný vliv. Jedním z nich je vliv politický, který se projevuje především při procesu jeho přípravy a schvalování. Vliv na státní rozpočet je také ekonomický, kdy je závislý na ekonomické situaci státu v tom daném období a promítá se do výše jeho příjmů a výdajů. Dalším faktorem jsou také nečekané výdaje, jakými jsou například přírodní katastrofy, které mohou rozpočet silně zatížit.

Státní rozpočet České republiky byl od roku 1993 do roku 1997 přebytkový. Od roku 1993 do roku 2007 se jeho schodky zvyšovaly. Deficit státního rozpočtu byl způsoben nejen strukturálními změnami, ale i průběhem hospodářského cyklu. Nejzávažnější situace vznikla v roce 2003, kdy byl schodek státního rozpočtu rekordní a to ve výši téměř 110 mld. Kč. Zejména v poslední době je cílem pravicově orientovaných vlád snížení deficitu státního rozpočtu. Podobně je tomu nejen v České republice, ale i v ostatních evropských zemích, kde je toto téma stále aktuálnější.

Proces snižování schodku státního rozpočtu v jednotlivých zemích je značně komplikovaný. Jeho realizace potřebuje silnou ochotu politických stran k jeho prosazení a nese s sebou také jistou nevoli voličů, kterých se škrty dotýkají. Je nutné zefektivnit hospodaření státu a zejména transfery, které stát poskytuje a je také nutné počítat s reálným plánováním rozpočtů na další léta a neopírat se o příliš optimistické prognózy.

Určitým východiskem ze zadlužení jednotlivých států a tedy i České republiky je oživení ekonomiky, které přinese nejen prosperitu, ale také rostoucí příjmy do státního rozpočtu a současné snížení tlaku na růst jeho výdajů.

9. Použitá literatura

1. HAMERNÍKOVÁ, Bojka, et al. *Veřejné finance*. vyd.první. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 1995. 263 s. ISBN 80-7079-113-6.
2. IZÁK, Vratislav. *Fiskální politika*. 1.vyd. Praha : Oeconomica, 2005. 210 s. ISBN 80-245-0976-8.
3. RUSMICHOVÁ, Lada , et al. *Makroekonomie : Základní kurz*. první. Jinočany : Nakladatelství odborné literatury H&H, 1992. 211 s.
4. SAMUELSON, Paul A.; NORDHAUS, William. *Ekonomie*. vyd. druhé. Praha : Svoboda, 1995. 1011 s. ISBN 80-205-0494-X.
5. SCHNEIDEROVÁ, Ivana. *Rozpočtová skladby v roce 2008 : rozpočtový proces a správa rozpočtu návody, vzory, praktická řešení*. 1.vyd. Rožďalovice : REVOS-L, 2008. 291 s. ISBN 978-80-903160-7-20.
6. URBAN, Jan. *Základy teorie národního hospodářství*. 1.vyd. Praha : ASPI Publishing, 2003. 424 s. ISBN 80-86395-72-3.
7. VLČEK, Josef. *Ekonomie a ekonomika*. vydání čtvrté. Praha 3 : Wolters Kluwer ČR, 2009. 516 s. ISBN 978-80-7357-478-9.

Elektronické zdroje

8. CIMALA , Petr. Vyrovnané rozpočty – jediný lék na špatný stav veřejných financí. *Klub investorů : Společně k růstu na kapitálových trzích* [online]. 26.4.2010, -, [cit. 2011-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.klubinvestoru.com/magazin>>.
9. MACH, Petr . Jak vyrovnat státní rozpočet bez zvyšování daní. In *Jak vyrovnat státní rozpočet bez zvyšování daní* [online]. [s.l.] : [s.n.], 2010 [cit. 2011-03-3]. Dostupné z WWW: <www.reformy.cz>.
10. Ministerstvo financí České Republiky [online]. 2011 [cit. 2011-03-01]. Veřejné finance. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/verejne_finance.html>.
11. Nejen o politice : Stránky o politice a makroekonomii [online]. 18.4.2009 [cit. 2011-03-01]. Státní rozpočet. Dostupné z WWW: <http://nejenopolitice.cz/makroekonomie-teorie/statni-rozpocet#Rozpo_tov__proces>.
12. RUML, Michal. Kdo a jak sestavuje státní rozpočet?. *Finance.cz* [online]. 2.9.2009, -, [cit. 2011-02-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance>>.
13. Eurostat [online]. 209 [cit. 2011-02-11]. Je česká fiskální politika příliš restriktivní? Dostupné z WWW: <http://pinus.bloguje.cz/868439-je-ceska-fiskalni-politika-prilis-restriktivni.php>>.
14. Euroekonom [online]. 2011 [cit. 2011-02-01]. Letní pohled na českou ekonomiku. Dostupné z WWW: <http://www.euroekonom.cz/grafy/schodek.gif>
15. Euroekonom [online]. 2011 [cit. 2011-02-12]. Letní pohled na českou ekonomiku. Dostupné z WWW: <http://www.euroekonom.cz/grafy/hdp-roky.gif>
16. Ministerstvo financí České Republiky [online]. 2011 [cit. 2011-03-01]. Veřejné finance. Dostupné z WWW: <http://radekhamp1.blog.idnes.cz/c/155748/Statni-dluh-CR-a-schodek-statniho-rozpocetu-podle-vlad.html>>.

17. Ministerstvo financí České Republiky [online]. 2011 [cit. 2011-03-01]. Veřejné finance. Dostupné z WWW: <<http://www.mfcr.cz>>.

Legislativní zdroje:

18. Rozpočet a financování : Majetek státu. In •*Sbírka zákonů, Česká republika*. 2010, 218, 772, s. 5-44.
19. Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), v platném znění z června 2000

Novinové zdroje:

20. VAVROŇ, Jiří. Janota: Vyrovnaný rozpočet je utopií. *Novinky.cz* [online]. 24.10.2009, -, [cit. 2011-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz>>.

10. Seznam grafů

Graf 1. Vývoj státního rozpočtu v Evropských zemích. [13].....	27
Graf 2. Schodek státního rozpočtu ČR v mld. Kč. [14]	31
Graf 3. Růst reálného HDP v ČR [15]	32
Graf 4. Vývoj hrubého schodku státního rozpočtu [16].....	34
Graf 5. Rozpočtové schodky v zemích EU [17].....	36